

Анна Ігорівна Радченко,
кандидат геологічних наук,
заступник директора з питань наукової та видавничої діяльності,
Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-0276-6398
e-mail: radchenko@nas.gov.ua

Олена Геннадіївна Вакаренко,
кандидат біологічних наук,
директор,
Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-0495-5475
e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

ПОПОВНЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ: РОЛЬ ЗАГАЛЬНОАКАДЕМІЧНОГО ПРОЄКТУ «НАУКОВА КНИГА»

Мета роботи. Оцінювання внеску двох загальноакадемічних книжкових проєктів НАН України – «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені» в поповнення фондів бібліотек держави. Перший проєкт функціонує від 2001 р., інший відокремився від нього 2009 р. як форма підтримки молодих науковців з метою надання їм пріоритетних можливостей в оприлюдненні результатів наукової роботи. Оскільки обидва проєкти Академія реалізує за бюджетний кошт, випущені книги підлягають безоплатному поширенню, здійснюваному на підставі розпоряджень Президії НАН України. У такий спосіб забезпечено не тільки

розсилку обов'язкових примірників видань, а й поповнення фондів основних наукових і спеціалізованих бібліотек держави, а також бібліотек закладів вищої освіти, наукових установ іншого відомчого підпорядкування, органів виконавчої влади. **Методологія.** Всі наведені у статті розрахунки виконано на підставі розпоряджень про розподіл тиражів, згруповано й проаналізовано за допомогою статистичних методів по роках, відділеннях НАН України, отримувачах видань. **Наукова новизна.** Протягом існування зазначених проєктів їхня роль у поповненні бібліотечних фондів досліджена вперше. За цей час загалом

побачили світ 595 назв видань, загальний тираж яких склав 169 100 примірників. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника одержали від них 10,26%, 9,29% – заклади вищої освіти, основними отримувачами серед яких є Київський національний університет імені Тараса Шевченка і Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Висновки. Завдяки систематичному здійсненню видавничої діяльності

під керівництвом Науково-видавничої ради НАН України за чітко сформульованими принципами протягом останніх 20 років відбулось істотне поповнення бібліотечних фондів основних державних бібліотек і провідних закладів вищої освіти вітчизняною науковою літературою найвищого гатунку.

Ключові слова: видавнича продукція, Національна академія наук України, проєкт «Наукова книга», проєкт «Наукова книга. Молоді вчені», тираж, бібліотечний фонд.

Актуальність теми дослідження. Для початку другого тисячоліття характерною була кристалізація основних напрямів і форм централізованої підтримки видавничої діяльності Національної академії наук України (далі – НАН України). Відбувалося це завдяки систематичній роботі Науково-видавничої ради НАН України (далі – НВР НАН України) та постійній увазі керівництва Академії до видавничої справи, а також деякому покращенню економічних умов. Невдовзі ці форми набули того вигляду, в якому функціонують і нині. Значна частина видавничої продукції стала виходити за кошти державного бюджету, скеровані на забезпечення випуску певних видань. Розуміння нереальності задоволення всіх видавничих потреб Академії та її установ призвело до необхідності формулювання чітких критеріїв відбору видань до академічних проєктів. Тому від 2001 р. було виділено два магістральні напрями – «енциклопедичні видання» і «наукові видання», тоді ж унормовано засади наповнення і виконання проєкту «Наукова книга» як основного серед наукових видань [1, 2].

За понад 20 років існування цього проєкту співробітники групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України, яка діє у складі Видавничого дому «Академперіодика» НАН України (далі – ВД «Академперіодика» НАН України) як базової організації НВР

НАН України, аналізували його наповнення. Спеціальні розвідки були присвячені участі різних відділень Академії у формуванні портфеля проєкту, розподілу за роками, кількістю назв і тиражів видань, за мовами випущених книг, тематичними напрямками, гендерним аспектом (участь жінок і чоловіків як авторів). Однак вивчення особливостей поширення видрукованих тиражів до цього часу здійснено не було. В умовах загального скорочення випуску книговидавничої продукції в державі через російську збройну агресію, що триває від 2014 р., і спричиненого нею скорочення мережі наукових установ, бібліотек, закладів вищої освіти зростає увага до ролі видавництва у поповненні й оновленні фондів різноманітних бібліотек. Це й зумовило **мету дослідження**, що полягає в оцінюванні внеску двох загальноакадемічних книжкових проєктів НАН України – «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені» в поповненні фондів бібліотек держави.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо напрям «наукові видання» детальніше. За цим напрямом щороку випуск видавничої продукції здійснюють Державне підприємство «Науково-виробниче підприємство “Видавництво «Наукова думка»” НАН України» в межах проєктів «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені» та ВД «Академперіодика» НАН України з проєктами «Українська наукова книга іноземною мовою», «Наука для всіх» і Програмою підтримки наукових журналів НАН України. Спільно обидва видавництва наповнюють проєкт «Наукові переклади».

Усі етапи робіт за цими напрямками і названими проєктами визначені й унормовані розпорядженням Президії НАН України від 16.09.2021 № 462 «Про затвердження Порядку конкурсного відбору журналів НАН України та рукописів творів для підготовки та випуску видавничої продукції НАН України за бюджетний кошт у межах Цільової комплексної програми “Наукові основи функціонування та забезпечення умов розвитку науково-видавничого комплексу НАН України”». Зокрема, «Порядок» визначає, що до участі в конкурсі можуть бути допущені тільки оригінальні, раніше не оприлюднені наукові й науково-популярні праці (рукописи), які пройшли незалежне рецензування, отримали щонайменше дві позитивні рецензії, рекомендовані до участі в конкурсі вченою радою наукової установи Академії, де створено рукопис, а також схвалені

відповідним відділенням НАН України. Лише за дотримання цих умов і з повним пакетом документів рукопис надходить до видавництва на апробацію та може увійти до плану підготовки й випуску видавничої продукції НАН України.

Так само чітко унормовані засади поширення видань, випущених за державний кошт у межах видавничих проєктів Академії. Після виходу кожної книги НВР НАН України, отримавши контрольний примірник, укладає проєкт розпорядження Президії НАН України про розподіл тиражу на безоплатній основі. Проєкт набуває чинності після схвалення його профільним відділенням і Президією. Нині перелік розсилки, затверджений розпорядженням, обов'язково містить такі позиції: розсилка контрольного примірника відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів»; наукові бібліотеки, які належать до структури НАН України (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) (далі – НБУВ) та Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника (далі – ЛННБ імені Василя Стефаника); спеціальні бібліотеки, відповідно до наукового напрямку чи типу видання (медична, гірнична, педагогічна, юнацтва тощо); провідні заклади вищої освіти (далі – ЗВО) країни, що мають факультети чи кафедри відповідних спеціальностей; профільні наукові установи НАН України; керівні підрозділи Академії; Мала академія наук; профільні органи виконавчої влади тощо. За рахунок видань, переданих до НБУВ, поповнюється її Фонд міжнародного книгообміну, що відіграє важливу роль у розширенні переліку вітчизняних видань, доступних для читачів за кордоном, а також в отриманні бібліотекою сучасних зарубіжних видань. Під час укладання переліків розсилки обов'язково враховується думка авторів книг, якнайкраще обізнаних, де саме їхня праця знайде фахового читача. Це надзвичайно важливо, адже книги, виготовлені за державний кошт, не можуть надходити у вільний продаж. Тільки у випадку, коли автори чи видавництво зацікавлені у збільшенні накладу та надходженні книги до мережі книгорозповсюдження, вони замовляють за власний кошт виготовлення додаткового тиражу. Тобто переважно наявність книги в бібліотеці – єдиний шлях її до читача.

Проєкт «Наукова книга». Це наймасштабніший загальноакадемічний видавничий проєкт, започаткований з ініціативи НВР НАН України та видавництва «Наукова думка» ще 2001 р. з метою упорядкування академічного наукового книговидання, здійснюваного за кошт державного замовлення. Реалізація цього проєкту є наріжним напрямом діяльності видавництва «Наукова думка» НАН України, хоча за понад 20 років функціонування він зазнавав певних організаційних змін. Початково проєкт був спрямований на підготовку та випуск колективних й одноосібних наукових монографій з усіх галузей знань, підготовлених в установах Академії і написаних українською, англійською, російською мовами.

Підготовка, тобто видавниче опрацювання, наукових книг є складним багатоетапним процесом: апробація й редагування рукописів, підготовка ілюстративного матеріалу та інших елементів науково-довідкового апарату, виготовлення й перевірка оригінал-макету тощо. Часто підготовка книги обіймає більше календарного року, значний час потрібен також на здійснення тиражування. Тоді книга виходить за рік, а то й півтора після її подання до плану. Оскільки у цьому дослідженні нас цікавить поповнення новою книжковою продукцією бібліотек, то всі статистичні розрахунки виконано не на підставі календарних планів видавництв, а на підставі виходу розпоряджень Президії НАН України про розподіл тиражів книг, тобто кожна книга врахована в показниках того року, коли було отримано і розподілено її фізичний тираж.

2001 року було випущено тільки одну книгу. Від 2001 до 2010 р. включно видано 235 назв наукових монографій, від 2011 до 2021 р. – 276. Загалом – 511 книг (*рис. 1*)¹. Навіть протягом 2022 р., під час повномасштабного вторгнення РФ і ускладнення всіх робочих процесів – від втрати зв'язку з авторами й працівниками видавництв через вимушену міграцію до логістичних труднощів і відключень світла, – видавництва продовжували виготовляти книги. Протягом 2022 р. проєкт поповнили 17 видань [3].

¹ Увесь ілюстративний матеріал статті побудований на основі таблиць, складених канд. геол. наук., наук. співроб. ВД «Академперіодика» НАН України М. В. Язвинською, за що автори їй щиро вдячні.

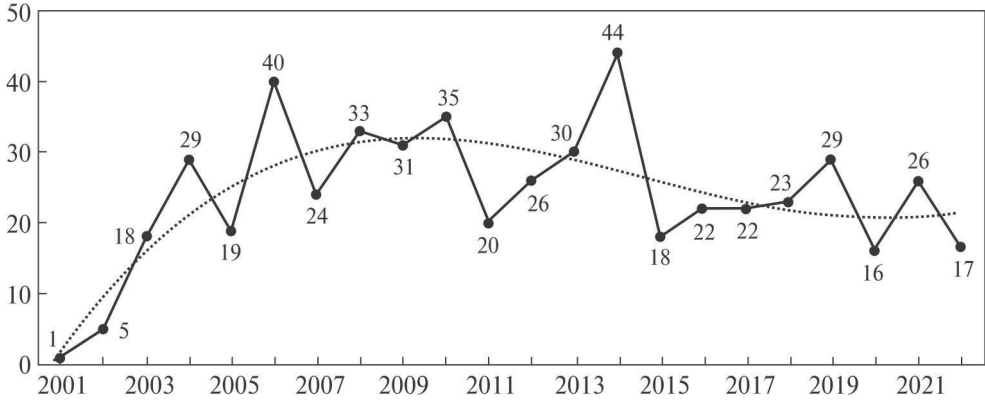

Рис. 1. Кількість назв монографій з проєкту «Наукова книга» (2001–2022), лінія тренду поліноміальна

Спираючись на прогностичні показники бюджетного фінансування та враховуючи вартість підготовки та випуску наукових видань, НВР НАН України щороку визначає можливий фінансовий обсяг проєкту «Наукова книга» в загальній структурі замовлення Академії на випуск видавничої продукції. Відповідна кількість обліково-видавничих аркушів розподіляється по відділеннях НАН України у вигляді орієнтовних квот. Протягом 2003–2009 рр. на кожне відділення щороку припадало близько 40 обл.-вид. арк. На кількість назв видань у межах квоти обмежень не було: кожне з відділень могло подати будь-яку кількість рукописів, що за формальними ознаками відповідали типу «книжкове видання». За кількістю наукових установ і наукових співробітників, які працюють у цих установах, відділення дуже відрізняються, тому більшим відділенням, наприклад, загальної біології чи фізико-технічних проблем матеріалознавства, виділеного обсягу постійно бракувало, а менші за чисельністю відділення не завжди могли надати достатньо пропозицій, щоб заповнити власну квоту.

Через це від 2009 р. НВР НАН України запроваджує іншу схему визначення квот для відділень, якою кількість обліково-видавничих аркушів, призначених для відділення, визначається виходячи з кількості наукових співробітників, які працюють у його установах. Рациональніший розподіл квот позитивно вплинув на перший етап формування плану й забезпечення потреб відділень. Частку відділень у його наповненні за кількістю назв монографій протягом 2001–2022 рр. ілюструє рис. 2.

Рис. 2. Розподіл монографій із проєкту «Наукова книга» (2001–2022) по відділеннях НАН України, %

Якщо не враховувати нечисленну групу установ при Президії НАН України, що надали до проєкту лише дві книги, то найменше назв книг опубліковано Відділенням економіки – 21, найбільше – Відділенням фізико-технічних проблем матеріалознавства – 60. Від 21 до 30 видань надали до проєкту установи відділень математики; ядерної фізики та енергетики; хімії; економіки; літератури, мови та мистецтвознавства. Установи трьох відділень надали 31–40 книг: інформатики; механіки; історії, філософії та права. Групу з кількістю видань від 41 до 55 склала решта відділень: фізики й астрономії; наук про Землю; фізико-технічних проблем енергетики; біохімії, фізіології і молекулярної біології; загальної біології.

Наведені нижче відомості про тиражі, видані й поширені, взято, як зазначено вище, з розпоряджень Президії НАН України про розподіл тиражів випущених книг і відповідно згруповано по роках (рис. 3). Сукупний тираж за 2001–2022 рр. складає 153 000 примірників. Середній

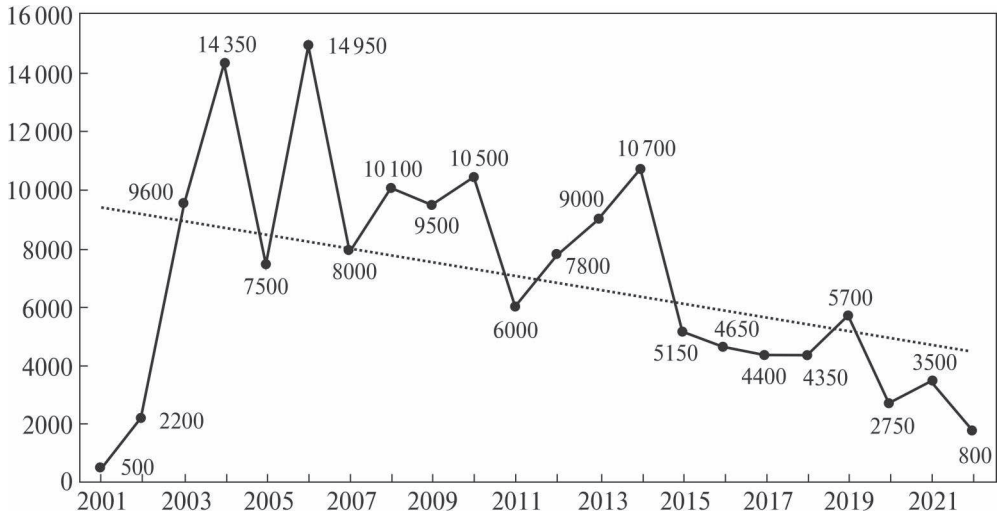

Рис. 3. Тиражі монографій із проекту «Наукова книга» (2001–2022), кількість примірників, лінія тренду лінійна

тираж однієї книги становить близько 300 примірників, протягом 2001–2010 рр. – 371, наступного десятиліття він знизився до 232, 2021 р. склав 135 примірників, 2022 р. – 106 (з 17 книг лише дві видано тиражем по 150 примірників, решта – по 100). Максимальний тираж за весь час функціонування проекту було надруковано 2006 р. – 14 950 примірників 40 книг. Водночас максимальною кількістю назв книг вирізняється 2014 р., коли 44 книги розтиражовано в кількості 10 700 примірників. Показовим є й такий факт: єдина книга 2001 р. надрукована тиражем 500 примірників, а через 20 років, 2021 р., 26 книг – 3500, тобто на кожну книгу припадає у 3,7 рази менший тираж. Таке скорочення можна пояснити комплексом причин – як позитивних, так і негативних: ширшим упровадженням сучасних технологій і зростаючим переходом наукової комунікації у віртуальне середовище; зростанням кількості наукових публікацій, виданих українськими науковцями за кордоном; перенесенням основної уваги науковців на оприлюднення статей, а не наукових монографій через вимоги оцінювання діяльності наукових кадрів та установ і пришвидшення обігу наукової інформації; скороченням мережі бібліотек, ЗВО та наукових установ України внаслідок збройної агресії РФ.

Як зазначено вище, розподіл усіх тиражів здійснюється на підставі відповідних розпоряджень Президії НАН України. Окрім забезпечення

розсилки обов'язкового контрольного примірника (загалом від 13 до 20 книг) і наукових установ НАН України, в них ураховано постачання видань до інших закладів та установ різного відомчого підпорядкування, а також державних органів виконавчої влади. Основними отримувачами в цій групі є академічні бібліотеки, зокрема НБУВ і ЛННБ імені Василя Стефаника, та бібліотеки ЗВО.

Отже, протягом 2001–2022 рр. до різних обласних і спеціалізованих бібліотек, а також бібліотек ЗВО було розподілено 30 476 примірників книг, тобто близько 20% загального тиражу. З них 13 245 примірників отримали бібліотеки ЗВО (8,7%), а 16 833 – інші бібліотеки сукупно. Більшість видань отримала НБУВ (13 580 примірників), у п'ятеро менше – ЛННБ імені Василя Стефаника (2547), їхня частка від загального тиражу разом становить 10,5%. Надходження видань по роках ілюструє *рис. 4*.

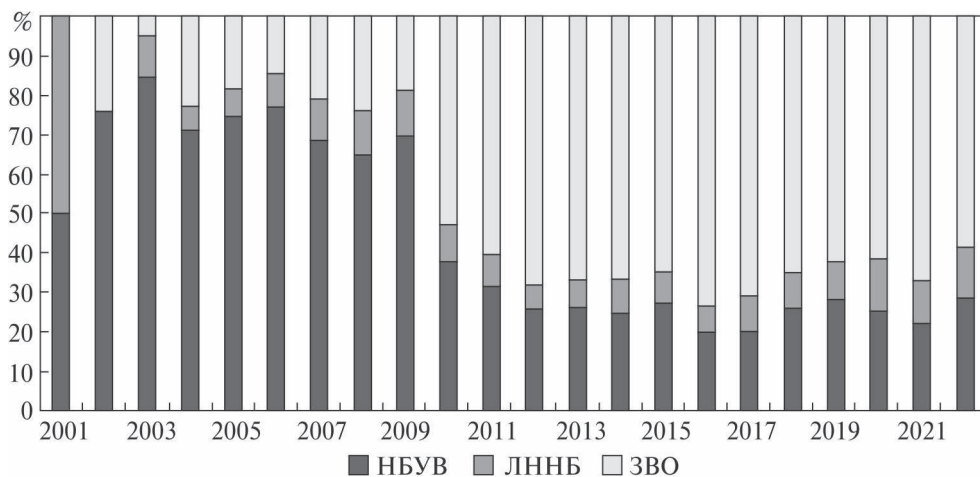

Рис. 4. Надходження тиражів монографій із проєкту «Наукова книга» до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника та закладів вищої освіти (2001–2022), %

Уже від 2002 р. в розпорядженнях про розподіл тиражів з'являються ЗВО, але в перші два роки (2002–2003) таких отримувачів було мало. Поступово проєкт ставав відомішим, тож ЗВО почали самі звертатися до Академії з проханням надавати їм наукову літературу на безоплатній основі. Кількісні показники поповнення фондів бібліотек ЗВО книгами з

обох проєктів ілюструє *рис. 5*. З нього видно, що протягом 2004–2011 рр. кількість наданих примірників коливалася від 222 до 948, залежало це переважно від загальної кількості виданих назв. Період 2012–2014 рр. перелік ЗВО, які отримували книги, істотно розширився, а тиражі становили переважно 300–500 примірників, тож кількість переданих книг у середньому складала 1,4 тис. прим. Проте у 2015–2021 рр. показники знов стають такими, як до 2012 р. – в середньому 660 книг на рік – і скорочуються 2022 р. до 246 примірників. Зрозуміло, що основною причиною цього є російська збройна агресія, наслідком якої стали окупація частини територій України і ведення бойових дій, що призвели до вимушеної міграції наукових та навчальних установ, а також загалом до скорочення їхньої мережі і відповідно до зменшення кількості викладачів та студентів. Проте варто наголосити, що ті ЗВО, які вимушені були мігрувати й полишити свої бібліотеки на окупованих територіях, дуже зацікавлені в отриманні нової наукової літератури.

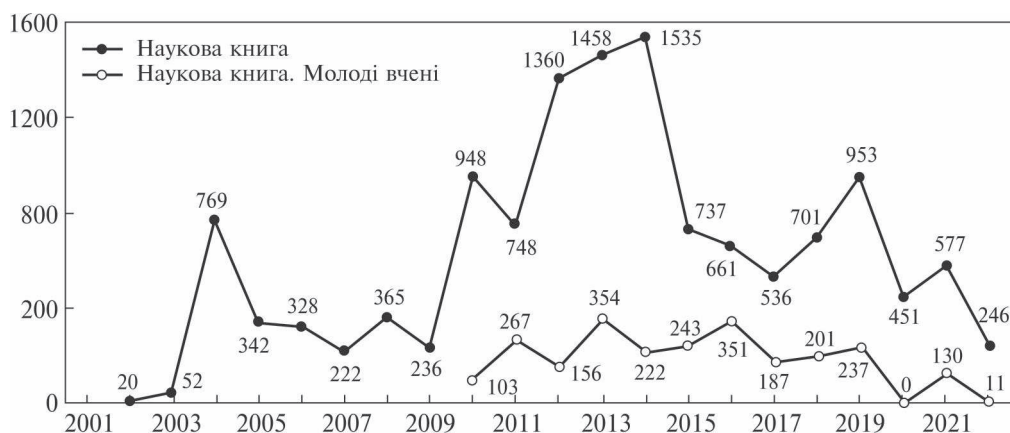

Рис. 5. Надходження тиражів монографій із проєктів «Наукова книга» та «Наукова книга. Молоді вчені» до закладів вищої освіти (2001–2022), кількість примірників

Найбільше книг отримали великі університети країни – Київський національний університет імені Тараса Шевченка (2030 примірників) та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (1372). Також понад пів тисячі примірників надійшли до Національного університету «Львівська політехніка» (796), Львівського національного університету імені Івана Франка (777),

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (721), Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (656) та Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара (650). Вони отримували й ширший спектр назв видань. Однак є і велика група спеціалізованих ЗВО – медичних, гуманітарних, технічних, з питань природокористування, яким надходили видання відповідних напрямів. Кількість переданих примірників книги до одного ЗВО могла становити від 30 (за наявності кафедри відповідного спрямування) до 1 (з інформаційною метою), однак переважно складала 2–5 примірників. Зрозуміло, що із загальним скороченням тиражів скорочувалась і середня кількість переданих до одного ЗВО книг (*табл. 1*).

Т а б л и ц я 1. Надходження монографій із проєктів «Наукова книга» та «Наукова книга. Молоді вчені» до деяких закладів вищої освіти (2001–2022)

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
1.	Білоцерківський національний аграрний університет	2	1			2
2.	Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації	2	4			2
3.	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	8	2			8
4.	Вінницький національний аграрний університет	15	6			15
5.	Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова	19	9			19
6.	Вінницький національний технічний університет	61	25	9	4	70
7.	Волинський національний університет ім. Лесі Українки	21	13	23	9	44
8.	Державний агроєкологічний університет	6	4			6

Таблиця 1. Продовження

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
9.	Державний інститут управління та економіки водних ресурсів	4	2			4
10.	Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. В. Лазаряна	9	3			9
11.	Дніпродзержинський державний технічний університет	22	10			22
12.	Дніпропетровська медична академія	2	0			2
13.	Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара	650	262	139	64	789
14.	Донбаський національний технічний університет	22	11	17	6	39
15.	Донецький державний аграрний університет			3	1	3
16.	Донецький національний медичний університет	25	9			25
17.	Донецький національний технічний університет	256	109	3	1	259
18.	Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського	5	5			5
19.	Донецький національний університет ім. Василя Стуса	447	214	101	50	548
20.	Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка	7	4	3	2	10
21.	Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова	2	2			2
22.	Житомирський державний технологічний університет			9	3	9
23.	Житомирський державний університет імені Івана Франка	7	4			7

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
24.	Житомирський національний агрокологічний університет	2	1			2
25.	Запорізька державна інженерна академія	2	1			2
26.	Запорізький національний університет	49	28	20	10	69
27.	Західноукраїнський національний університет	1	1			1
28.	Івано-Франківський національний медичний університет	23	8			23
29.	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	89	35	13	3	102
30.	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	6	53	56	31	62
31.	Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука	2	1	6	3	8
32.	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	80	27	22	11	102
33.	Київський національний лінгвістичний університет	40	18	57	21	97
34.	Київський національний торговельно-економічний університет	10	4	4	2	14
35.	Київський національний університет будівництва і архітектури	16	7	4	2	20
36.	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2030	491	261	70	2291
37.	Київський національний університет культури і мистецтв	4	2	9	6	13
38.	Київський національний університет технологій і дизайну	7	3	3	1	10

Таблиця 1. Продовження

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
39.	Київський університет ім. Бориса Грінченка	48	21	50	19	98
40.	Київський університет економіки та технології транспорту	5	1			5
41.	Київський університет права	15	1			15
42.	Кіровоградський національний технічний університет	15	8	1	1	16
43.	Кременчуцький державний політехнічний університет	15	9			15
44.	Криворізький державний педагогічний університет	3	2			3
45.	Криворізький національний університет	130	59	22	7	152
46.	Криворізький державний технічний університет	21	11	8	2	29
47.	Кримський державний аграрний університет	6	2	3	1	9
48.	Луганський національний аграрний університет	18	8	6	2	24
49.	Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка	1	1	21	9	22
50.	Луцький національний технічний університет	58	24	1	1	59
51.	Львівська комерційна академія	4	2	2	1	6
52.	Львівська національна академія мистецтв	9	5	2	2	11
53.	Львівський національний аграрний університет	31	14	12	5	43
54.	Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	65	25			65

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
55.	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького	11	6	1	1	12
56.	Львівський національний університет імені Івана Франка	777	271	214	67	991
57.	Мелітопольський державний педагогічний університет	2	1			2
58.	Миколаївський державний аграрний університет	2	1			2
59.	Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського	2	1			2
60.	Міжнародний національний університет цивільної авіації	2	1			2
61.	Національна академія внутрішніх справ	5	2			5
62.	Національна академія державного управління при Президентові України	5	3	2	1	7
63.	Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв	1	1			1
64.	Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури	3	2	3	2	6
65.	Національна академія Служби безпеки України	2	1			2
66.	Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика	7	4			7
67.	Національна металургійна академія України	4	7	2	1	6
68.	Національна музична академія ім. П. І. Чайковського	14	1			14
69.	Національний авіаційний університет	221	119	37	21	258

Таблиця 1. Продовження

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
70.	Національний аграрний університет	87	19			87
71.	Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	12	6			12
72.	Національний гірничий університет	123	33	34	9	157
73.	Національний лісотехнічний університет України	25	11	11	4	36
74.	Національний медичний університет імені О. О. Богомольця	203	42			203
75.	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	66	29	58	22	124
76.	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	135	68	11	5	146
77.	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	656	199	88	24	744
78.	Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського»	1372	354	106	28	1478
79.	Національний транспортний університет	37	13	7	3	44
80.	Національний університет «Запорізька політехніка»	331	161			331
81.	Національний університет «Києво-Могилянська академія»	154	69	98	42	252
82.	Національний університет «Львівська політехніка»	796	232	78	22	874
83.	Національний університет «Одеська політехніка»	379	16	44	20	423

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
84.	Національний університет «Одеська юридична академія»	24	64	6	3	30
85.	Національний університет «Острозька академія»	131	1	90	40	221
86.	Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка	1	63			1
87.	Національний університет біоресурсів і природокористування України	161	23	13	7	174
88.	Національний університет водного господарства та природокористування	54	1	11	7	65
89.	Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова	2	8			2
90.	Національний університет харчових технологій	82	5			82
91.	Національний університет цивільного захисту України	13	9	2	1	15
92.	Національний фармацевтичний університет	22	6			22
93.	Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого	13	2	11	2	24
94.	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	3	2			3
95.	Одеська національна академія харчових технологій	4	3			4
96.	Одеська національна юридична академія	6	1			6
97.	Одеський державний екологічний університет	2	1	2	1	4

Таблиця 1. Продовження

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
98.	Одеський національний економічний університет	2	15			2
99.	Одеський національний медичний університет	49	275	2	1	51
100.	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	499	249	120	61	619
101.	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського	1	0			1
102.	Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка	15	8	11	6	26
103.	Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	59	23	5	3	64
104.	Приазовський державний технічний університет	8	4			8
105.	Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника	113	57	63	33	176
106.	Рівненський державний гуманітарний університет	8	4	2	2	10
107.	Севастопольський національний технічний університет	42	17	6	3	48
108.	Севастопольський національний університет ядерної енергії і промисловості	14	7	3	1	17
109.	Слов'янський державний педагогічний університет	3	2			3
110.	Сумський державний університет	4	3			4
111.	Сумський національний аграрний університет	6	5	2	1	8
112.	Східноукраїнський національний університет імені В. Даля	124	54	30	13	154

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
113.	Таврійський державний агротехнологічний університет	5	11			5
114.	Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського	102	45	32	14	134
115.	Тернопільський національний економічний університет	23	6	2	1	25
116.	Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського	6	4			6
117.	Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка	6	4	2	1	8
118.	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	115	51	5	1	120
119.	Ужгородський національний університет	186	100			186
120.	Український державний хіміко-технологічний університет	3	1			3
121.	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	1	1			1
122.	Уманський національний університет садівництва	9	2			9
123.	Харківський інститут льотчиків	2	2			2
124.	Харківський національний автомобільно-дорожній університет	2	1			2
125.	Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва	34	15			34
126.	Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця	13	5			13

Таблиця 1. Продовження

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
127.	Харківський національний медичний університет	49	15			49
128.	Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди	9	5	4	2	13
129.	Харківський національний технічний університет будівництва та архітектури	2	1	2	1	4
130.	Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка	2	1			2
131.	Харківський національний університет внутрішніх справ	5	2			5
132.	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	721	258	197	67	918
133.	Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова	2	1			2
134.	Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба	4	2			4
135.	Харківський національний університет радіоелектроніки	16	4			16
136.	Херсонський державний університет	8	4			8
137.	Херсонський національний технічний університет	33	12			33
138.	Хмельницький національний університет	15	8	12	7	27
139.	Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	1	1			1
140.	Черкаський державний технологічний університет	109	76	13	9	122

Номер з/п	ЗВО	Наукова книга		Наукова книга. Молоді вчені		Разом
		прим.	назви	прим.	назви	прим.
141.	Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького	49	24	33	18	82
142.	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	112	63	56	29	168
143.	Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка	6	3	2	1	8

2009 року, окрім описаної вище новації у квотуванні, «Наукова книга» зазнала й інших змін: так, було виокремлено два вузчі проєкти – «Наукова книга. Молоді вчені» й «Українська наукова книга іноземною мовою». Проєктом «Наукова книга. Молоді вчені» опікується так само видавництво «Наукова думка», виконання іншого повністю покладено на ВД «Академперіодика» НАН України. Перший конкурс з наповнення цих проєктів відбувся 2009 р., а перші книги випущено відповідно 2010 р. Проєктові «Українська наукова книга іноземною мовою» ми плануємо присвятити окрему розвідку, а проєкт «Наукова книга. Молоді вчені» розглянемо нижче.

Загальноакадемічний проєкт «Наукова книга. Молоді вчені» постав відповідно до рішення Президії НАН України як нова форма підтримки молодих учених (віком до 35 років, незалежно від посади та наукового ступеня) і докторів наук віком до 40 років. Право надання пропозицій на конкурс для участі у проєкті отримали також молодіжні колективи, які працюють в академічних установах.

Загалом від 2010 до 2022 рр. завдяки цьому проєкту світ побачили 67 книг молодих науковців, розподіл за роками є нерівномірним (рис. 6). Внесок наукових установ різних відділень НАН України істотно відрізняється від їхнього внеску у проєкт «Наукова книга» насамперед суттєвим переважанням робіт з гуманітаристики: з 67 назв 29 книг (43%) подано молоддю, яка працює у Відділенні літератури, мови та мистецтвознавства, ще вісім книг (12%) – з Відділення історії, філософії та права (рис. 7). Так само вісім книг написані молодими науковцями

з Відділення загальної біології. А от з установ відділень інформатики; хімії; біохімії, фізіології і молекулярної біології; економіки та з установ при Президії НАН України не надійшло жодного видання. Внесок решти відділень становить від однієї до шести книг.

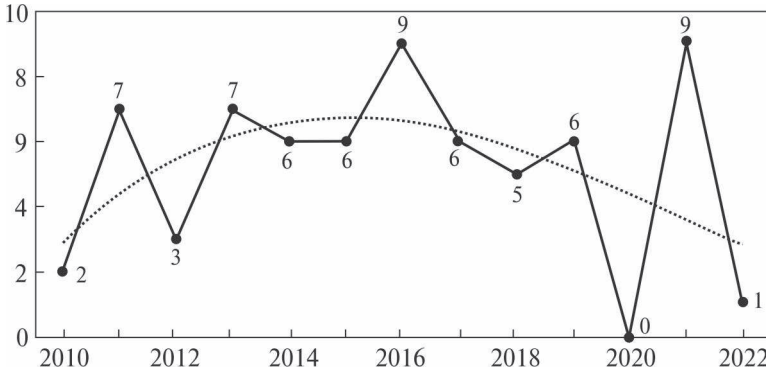

Рис. 6. Кількість назв наукових монографій, опублікованих у межах проєкту «Наукова книга. Молоді вчені» (2001–2022), лінія тренду поліноміальна

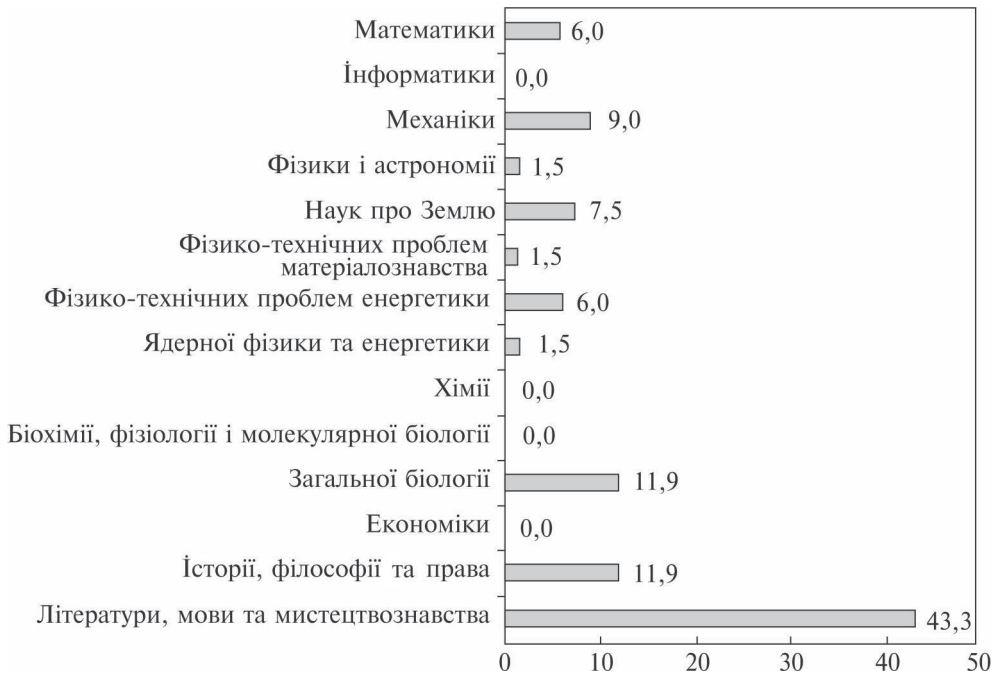

Рис. 7. Розподіл монографій, опублікованих у межах проєкту «Наукова книга. Молоді вчені» (2010–2022), по відділеннях НАН України, %

Розподіл виданих тиражів по роках ілюструє *рис. 8*. Понад 1,5 тисячі примірників було випущено 2011, 2013–2016 і 2018 рр. До 2016 р. тираж кожної книги становив 300 примірників, протягом 2016–2019 рр. він був зменшений до 200, а у 2021 та 2022 рр. – до 100. 2020 року жодна книга молодих учених не була надрукована.

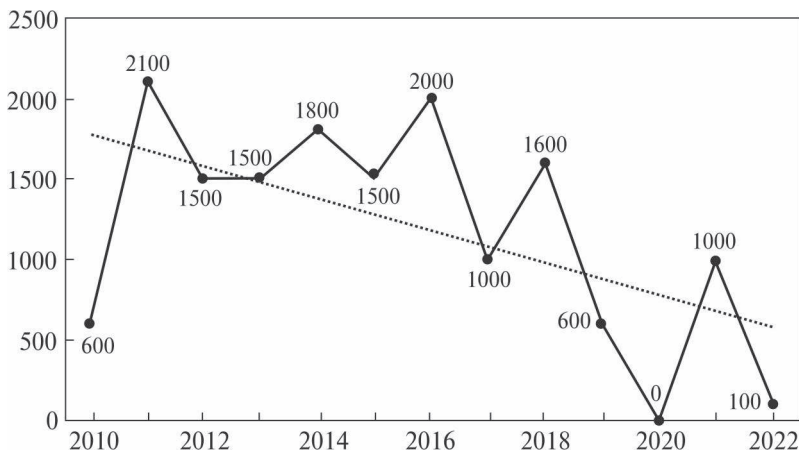

Рис. 8. Розподіл тиражів монографій із проєкту «Наукова книга. Молоді вчені» (2010–2022), кількість примірників, лінія тренду лінійна

Принципи розподілу тиражів наукових монографій, що побачили світ у межах проєкту «Наукова книга. Молоді вчені», є такими самими, як і проєкту «Наукова книга». Протягом усього часу виконання проєкту сукупний тираж книг молодих науковців становить 16 100 примірників. З них 1398 поширені різними бібліотеками (922 – НБУВ, 302 – ЛННБ імені Василя Стефаника), 2456 надійшли до бібліотек ЗВО. Сукупно це становить майже 23% тиражу, розподіл по роках показаний на *рис. 9*. Отже, від сукупного тиражу 8,7% отримали різні бібліотеки (7,6% припадає на НБУВ і ЛННБ імені Василя Стефаника), а 15,3% отримали ЗВО.

Надходження книг з проєкту «Наукова книга. Молоді вчені» до ЗВО загалом є більш рівномірним: до багатьох ЗВО було надіслано по 1–2 примірники майже всіх книг, хоча перелік можливих отримувачів загалом є меншим, аніж у проєкті «Наукова книга» (див. *табл. 1*). Найбільше книг надійшли до Київського національного університету імені Тараса Шевченка (261 примірник), Львівського національного університету імені Івана Франка (214), Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна (197), Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара (139), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (120), Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (106), Донецького національного університету ім. Василя Стуса (101).

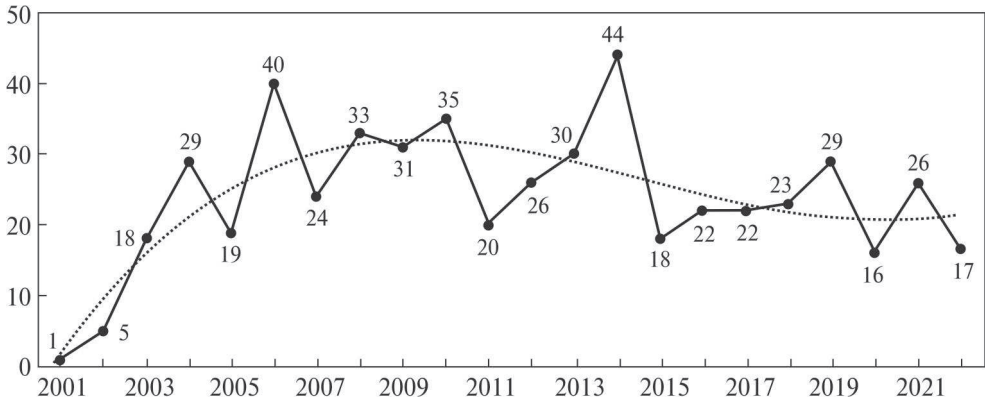

Рис. 9. Надходження тиражів монографій із проекту «Наукова книга. Молоді вчені» до деяких бібліотек (2010–2022), %

Наукова новизна. Детальне дослідження розподілу тиражів наукових книг, випущених у межах двох загальноакадемічних проєктів «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені», по бібліотеках України виконано вперше.

Висновки. Отже, протягом досліджуваного періоду – від 2001 до 2022 рр. включно – в межах двох загальноакадемічних проєктів «Наукова книга» і «Наукова книга. Молоді вчені» сукупно побачили світ 595 монографічних видань, підготовлених в установах НАН України. На жаль, зараз важко визначити, скільки видань із проєктів було істотно доопрацьовано на вимогу рецензентів або й відхилено за результатами рецензування та конкурсного відбору.

Проєкти функціонують різний час, перший – від 2001 р., другий – від 2009 р., і мають дещо відмінні принципи наповнення, тож їхній внесок до загального репертуару видань НАН України також не однаковий. На проєкт «Наукова книга. Молоді вчені» припадає 11,3% назв випущених видань.

За тематичним наповненням проєкти теж різні. Так, серед книг проєкту «Наукова книга» переважають видання з фізико-технічних проблем матеріалознавства і циклу наук про Землю, сукупний внесок яких становить 21,8%. А серед видань молодих учених 43,3% припадає на видання з літератури, мови та мистецтвознавства.

Загалом протягом 22 років НАН України в середньому щороку поширювала 7686 примірників видань, випущених у межах двох досліджуваних проєктів. Сукупний наклад видань за цей час становить приблизно 169,1 тисяч примірників. Надходили вони переважно до бібліотек (10,8%) і закладів вищої освіти (9,3%), значно менше видань одержували органи виконавчої влади, наукові установи, що не належать до структури НАН України, заклади середньої освіти, громадські організації.

Найбільшими отримувачами серед бібліотек є НБУВ і ЛННБ імені Василя Стефаника – разом понад 10,3% розподіленого тиражу.

Також книги отримували 143 вітчизняні заклади вищої освіти. Серед них найбільше видань і на постійній основі за обома проєктами отримали Київський національний університет імені Тараса Шевченка (2291 примірник), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (1478), Львівський національний університет імені Івана Франка (991), Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (918), Національний університет «Львівська політехніка» (874).

З викладеного можна зробити такий висновок: завдяки систематичній видавничій діяльності під керівництвом НВР НАН України та за чітко сформульованими принципами протягом останніх 20 років відбулось істотне поповнення бібліотечних фондів основних державних бібліотек і провідних закладів вищої освіти вітчизняною науковою літературою найвищого гатунку.

Останнім часом за ініціативи видавництва, яку підтримала НВР НАН України, розпочато активне представлення цих видань у мережі Інтернет – на вебресурсі НВР НАН України (<https://nvd-nanu.org.ua/>) і спеціалізованому вебресурсі книжкових видань НАН України англійською мовою (<https://books-nasu.org.ua/>) [4]. Також ініційовано надання всім книгам з цих проєктів цифрових ідентифікаторів наукових об'єктів doi. Нині, в умовах воєнного стану, ці ініціативи, як ніколи раніше, виглядають доречними та своєчасними. Сподіваємося, що

їх подальше впровадження сприятиме зростанню ефективності видавничої діяльності НАН України і гідному представленню здобутків вітчизняних науковців у світі.

Представлена стаття є першою частиною дослідження ролі академічних проєктів у поповненні фондів бібліотек держави. Наступна розвідка буде присвячена виданням із проєктів «Українська наукова книга іноземною мовою», «Наука для всіх», «Наукові переклади».

Дослідження виконано в межах НДР «Видавнича діяльність НАН України за умов змін у міжнародному виданні наукової літератури» ВД «Академперіодика» НАН України.

Список використаних джерел

1. Вакаренко О. Г., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України: 2002–2011 рр. Київ: Академперіодика, 2013. 143 с. URL: <https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/akadem2002-2011/> (дата звернення: 19.01.2023).
2. Діденко Ю. В., Радченко А. І. Науково-видавнича діяльність Національної академії наук України // Наука та наукознавство. 2018. № 4. С. 112–124. <https://doi.org/10.15407/sofs2018.04.112>
3. Радченко А. І., Діденко Ю. В. Внесок загальноакадемічних видавничих проєктів у поповненні фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2014–2022 рр. // Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році: інформ.-аналіт. огляд. 2023. Вип. 28. С. 55–58.
4. Яцків Я. С., Вакаренко О. Г., Діденко Ю. В. Науково-видавнича діяльність НАН України в умовах російсько-української війни // Вісник Національної академії наук України. 2023. № 6. С. 100–105.

Anna Radchenko,

*Publishing House «Akademperiodika» of National Academy of Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-0276-6398

e-mail: radchenko@nas.gov.ua

Olena Vakarenko,

*Publishing House «Akademperiodika» of National Academy of Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-0495-5475

e-mail: vakarenko@nas.gov.ua

Enriching library collections in Ukraine: impact of "Scientific Book"

The goal of the research. Evaluation of the contribution of two general academic book projects of the NAS of Ukraine, «Scientific Book» and «Scientific Book. Young Scientists» to enriching collections of state libraries. The main quantitative indicators of the functioning of two book projects are considered. The first project has been operational since 2001, while the latter emerged in 2009 as a form of support for young scientists, providing them with priority opportunities for publishing the results of their scientific work. Since both projects are implemented using budgetary funds, the released books are subject to free distribution based on the orders of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. This ensures not only the distribution of mandatory copies of publications but also the enrichment of the collections of the main scientific and specialized libraries of the state, as well as the libraries of higher education institutions, research institutions, and other subordinate bodies of executive power. **Methodology.** All calculations presented in the article are based on distribution orders and are grouped and analyzed using statistical methods by years, departments, and recipients of publications. **Scientific novelty.** During the existence of these projects, their role in enriching library funds was investigated for the first time. During this time, a total of 595 titles have been published, with a total circulation of 169 100 copies. 10.26% of them were received by the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine and the Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library, while 9.29% went to higher education institutions, with the Kyiv National University named after Taras Shevchenko and the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» being the main recipients. **Conclusions.** The 20 years of systemic publishing activities driven by the Scientific Publishing Council of the National Academy of Sciences of Ukraine were marked with clearly formulated rules and principles. These efforts fostered sufficient reinforcement of the funds and catalogs of the central public libraries and the senior academic institutions with high-quality Ukrainian scientific literature.

Key words: publishing production, National Academy of Sciences of Ukraine, «Scientific Book» project, «Scientific Book. Young Scientists» project, circulation, library funds.

*Стаття підготовлена 7 червня 2023 року;
подана до друку 8 червня 2023 року.*